

ALMANAH
ADRESAR

GRAD
SARAJEVO

1937

HUMANO DRUŠTVO »SIROTINJSKI HLJEB« U SARAJEVU

ALMANAH ADRESAR

GRADA SARAJEVA

1937

ŠTAMPARIJA „BOSANSKA POŠTA“ SARAJEVO

Orientacioni plan Sarajeva i okolice

Tumač

1. Carsija
3. Begova džamija
4. Stara turska tvrđava
6. Stara srpsko-pravoslavna crkva
7. Srpsko-pravoslavna saborna crkva
8. Tvornica duhana
9. Šerijatska škola
10. Katolička katedrala
11. Gradska vijećnica
13. Škola umjetnih zanata

14. Zemaljski muzej
15. Novi sefardski hram
16. »Putnik«
17. Alipašina džamija
18. Glavni kolodvor
19. Hotel »Evropa«
20. Hotel »Central«
21. Kolodvor »Bistrik«

PREDGOVOR

U iznalaženju raznih načina za pribavljanje materijalnih sredstava humano društvo »Sirotinjski hljeb« u Sarajevu je prihvatilo ideju da ono izda Almanah-adresar grada Sarajeva. Namjera je društva da svake godine izda ovakav Almanah-adresar, kao što rade mnogi drugi veliki gradovi. S pravom se treba nadati da će zainteresovani privrednici Sarajeva kao i mnogi drugi pojedinci i ustanove i moralno i materijalno potpomagati ovaj korisni pothvat »Sirotinjskog hljeba«. Već pri radu na prvom izdanju Almanaha jasno se pokazalo da od potpore i saradnje raznih pojedinaca, nadležstava i ustanova zavisi u najvećoj mjeri kvalitet i materijalni uspjeh Almanaha. Od pomenute potpore i saradnje zavisiće uspjeh i uopće mogućnost budućih izdanja, za koja se svakako može očekivati da će biti sve to bolja i da će potpunije odgovarati svome zadatku.

Uprava »Sirotinjskog hljeba«, kao izdavač Almanaha, uložila je dosta truda i sredstava da već ovo prvo izdanje bude kako sadržajem tako i tehničkom opremom što bolje. Ukoliko se uspjelo hvala neka je svima onim koji su se odazvali i potpomogli ovaj rad bilo novčano (davanjem oglasa, pretplatom na Almanah i slično) bilo davanjem materijala za štampu. Upravi »Sirotinjskog hljeba« je prijatna dužnost da se i ovim putem zahvali gospodinu Vladislavu Skariću, direktoru Muzeja u p. i gospodinu profesoru Rudolfu Zaplati što su se najpripravnije odazvali na molbu uprave »Sirotinjskog hljeba« i dali za Almanah svoje stručne članke. Uprava takode zahvaljuje gospodinu dr. Ivici Maldiniju, višem finansijskom sekretaru, na njegovoj saradnji kao i Ljekarskoj komori u Sarajevu na prilogu od 1.000.— dinara.

Sa žaljenjem moramo napomenuti da nismo od nadležnih mogli dobiti odobrenje da kao prilog otšampamo i telefonski imenik Sarajeva.

Na kraju, uprava humanog društva »Sirotinjski hljeb« i na ovome mjestu apeluje na pojedince, nadležstva i ustanove da svojom potporom i saradnjom ubuduće još svesrdnije potpomognu izdavanje Almanaha-adresara grada Sarajeva. Time će ne samo doprinijeti svoj udio u ostvarenju plemenitog zadatka »Sirotinjskog hljeba«, nego ujedno omogućiti redovno izdavanje Almanaha, koji treba da služi na korist mnogima i na povećanje ugleda grada Sarajeva.

Iz uprave »Sirotinjskog hljeba«.

Хумано друштво »Сиротињски хљеб« у Сарајеву

У историјској тежњи човјечанства да се усавршењем технике и примјеном њених проналазака што више пољепша живот, дошло се сада у једну страховито апсурдну ситуацију: Техника производње је учинила огромне услуге човјечанству, тако да постоји огроман сувишак добара а поготово могућност хиперпродукције добара уз мало искоришћење људске радне снаге, али нажалост, немаштина и биједа узеле су веће размјере него икад до сад у историји. У разним државама као и појединим мјестима подузимају се различите мјере, како од стране државе и мање или више јавних организација, тако и од стране добротворне приватне иницијативе, да би се ублажиле тешке посљедице немаштине и биједе. Идеално би било, кад би приватна иницијатива, чији успјех зависи од опће човјечанске солидарности и саосјећајности, била довољна за отклањање биједе и немаштине. Као свијетао примјер великог успјеха приватне иницијативе на пољу хуманости може нам послужити београдски »Насушни хљеб«, по чијем је узору у Сарајеву основан »Сиротињски хљеб«.

Циљ је »Сиротињског хљеба«: дати хљеба свакоме ономе, без разлике на занимање, вјеру и племе, па чак и народност, ко се нађе у Сарајеву за вријеме зиме и кога невоља натјера на прозорче »Сиротињског хљеба«. Једна велика предност »Сиротињског хљеба« је у томе, што је број оних које он помаже из својих релативно скромних средстава врло велики. Друга је знатна предност у томе, што се помоћ дијели у природи и у појединачно малим износима, чиме се затио смањују могућности злоупотреба.

»Сиротињски хљеб« је основан 15 децембра 1934 год. у јеку зиме. Држећи се оне латинске изреке »*Bis dat, qui cite dat*« (дво-струко даје, ко брзо даје), управа је најхитније извршила припремне радове и већ 24 децембра почела са свакидањим дијелењем хљеба — најприје по 100 кг а ускоро затим по 150 кг дневно. Оснивање »Сиротињског хљеба« и његов први рад наишли су на многим странама на топле симпатије и потпору. Видјело се да је друштво пошло правим путем. Упркос многих тешкоћа, у првој радној сезони »Сиротињски хљеб« је подијелио око 13.000 кг хљеба за своту од Дин. 23.656·40. За непуних 10 мјесеци друштво је сакупило на име чланарине Дин. 11.840—, а добровољних прилога Дин. 14.122—.

У другој години свога рада друштво је показало велики напредак, јер је те године подијелењено хљеба за Дин. 41.192·40.

Нажалост, у трећој години 1936/37 »Сиротињски хљеб« је имао великих тешкоћа и критичних часова. Дотада је друштво имало бесплатно просторије за дијелење купона за хљеб. Али тада су »Сиротињском хљебу« биле отказане просторије, па је извјесно вријеме морало бити обустављено дијелење хљеба. На срећу, ствар је доста брзо сређена, просторије су добијене поновно и одмах је настављено са дијелењем хљеба. Обзиром на ову неприлику, као и на то да је у 1936/37 години изостала помоћ Министарства социјалне политике и народног здравља, треба бити задовољан са резултатима рада у овој години. Овај пута је поди-

јељено хљеба за своту од Дин. 27.706-05. Поред тога, друштво је било присиљено да направи властити киоск (вриједности око 3000— динара). На концу, управа је предузела и издавање Алманаха-адресара града Сарајева, од чега се могу очекивати у будућности извјесни приходи.

О изгледима »Сиротињског хљеба« у будућности може се рећи ово: »Сиротињски хљеб« је, углавном, још у почетној фази свога развитка. Главна тешкоћа, са којом ће он имати да се бори, изгледа већ у идућој сезони дијелења хљеба, јесу бесплатне просторије за дијелење купона. Ако се питање немогне повољно ријешити, то би могло довести чак и у питање сам опстанак друштва. Једно је несумњиво: Хумано друштво »Сиротињски хљеб« има свој велики »резон д'етр«. Његово благотворно дјеловање на ублажењу биједе у Сарајеву, у овом тешком времену, показало је одличних резултата. Даље, људи који су до сада водили »Сиротињски хљеб« имају већ потребно искуство и створили су добру организацију рада. Основни су услови, дакле ту, да друштво не само настави него и знатно повећа свој рад на испуњавању свога тешкога али и племенитог задатка. Колико ће се успјети, то ће зависити не само од способности и пожртвовања будућих управа »Сиротињског хљеба«, него у још много већој мјери од потпоре са разних страна.

Iz statistike Sarajeva

Sarajevo leži 545 m nad morem i ima sred. god. temperaturu 19° C. Površina Sarajeva iznosi 12,997.411 m², a sadanji broj civilnog stanovništva se cijeni na oko 80.000. — Kretanje broja stanovnika se vidi iz slijedećih podataka:

Prema popisu od 16 juna 1879 god.	21.377	Od toga: muslimana	28.905
Od toga: muslimana	14.848	pravoslavnih	16.004
pravoslavnih	3.747	rimokatolika	19.373
rimokatolika	698	jevreja	7.523
jevreja	2.077	ostalih	836
ostalih	7	Prema popisu od 31 marta 1931 god. u Sarajevu je bilo:	
Prema popisu od 10 oktobra 1910 god.	51.919	kuća za stanovanje	8.380
Prema popisu od 31 januara 1921 god.	60.087	sviju stanova	14.732
Prema zadnjem popisu od 31 marta 1931 god. (civilnog stanovništva)	72.641	U školskoj godini 1935-36 bilo je u Sarajevu učenika:	
		u osnovnim školama	7.584
		u srednjim školama	5.166
		u stručnim školama	977
		u konfesionalnim školama	709
		Svega	14.436

GRAĐEVINSKO I TEHNIČKO PREDUZEĆE
SPASOJE MANDRAPA I DRUGOVI A. D. SARAJEVO
 Vojvode Putnika br. 11 Telefon br. 36-10

Сарајево у прошлости до 1878 године

Централни положај горње Босне, од Сарајева до Зенице, и стјецање многих путева, који са разних страна воде овамо, учинили су да овдје постану важна политичка средишта; у старом вијеку важно римско насеље на Илици, у средњем вијеку Високо, а турског времена Сарајево.

Насељеност сарајевског краја и у давна времена доказана је честим налазима из млађег каменог доба, од којих је најзнатније оно у Бутмиру. Ко су били ти становници, не зна се.

У најстарије хисторијско доба становали су овдје Илири, односно њихово велико племе Деситијати. Када су се, нешто прије почетка хришћанске ере, појавили Римљани као освајачи и када је 6 год. посл. Хр. плануо велики илирско-панонски устанак против Римљана, у устанку су се много истакли Деситијати и њихов племенски главар Батон.

Но Римљани су угушили устанак, па су заузели и сарајевски крај, гдје су изградили друмове и подигли тврђаве. У миру, који је тада настао, и овај је крај напредовао материјално. На Илици, покрај љековитог извора, настала је једна варошица са аутономном управом, која је обухватала цијелу област варошице. Крај љековитог извора, који је био посвећен Аполону Тадену, саграђене су луксузне бање. Варошица се простирала по селу Лужанима од извора до ријеке Босне и преко ријеке на блажујску страну. Домаћи становници добили су римско грађанско право од цара Марка Аврелија (161—180 посл. Хр.). Негдје при крају 4 вијека дошли су овамо са сјевера варвари да робе, пале и убијају. Тада је страдала и варош на Илици.

Још прије тога почело се у овом крају ширити хришћанство и стале се градити цркве. Нова се вјера ширила полагано, па је покрштавање свршено истом при крају 5 вијека. Имена

Козија ћуприја

Црквина, Црквица и Црквиште, како се зову локалитети по многим селима, сјећају на старе хришћанске цркве.

При крају 5 вијека владали су оvdје Источни Готи, али кратко вријеме. Послије год. 535 њихово владање прекратиле су војске цара Јустинијана. Но већ у другој поли 6 вијека долазе нови варвари, Авари и Словени. Почетком 7 вијека заузеше они цијелу покрајину Далмацију, у којој је био и сарајевски крај, и ту се настанише. Дотадање домаће становништво утече на југ и у приморје или се склони у планине, а Словени се настанише по жупнијим крајевима.

Како је живио словенски свијет доцнијих вијекова и како се политички организовао не зна се, него се истом по историјским подацима из 10 вијека зна, да је овога времена била већ мала држава Босна, у којој је био и сарајевски крај као жупа Врхбосна. У жупи је настао мали трг око данашње Бшчаршије, зван Врхбосање.

У 14 и 15 вијеку Врхбосна је била у власти моћних кнезова рогатичког Борча, кнезова Радјена Јабланића и сина му Павла, а послије Павлова сина, великог војводе Радосава

Улаз у град са источне стране

Павловића и његових синова Иваниша, Петра и Николе.

У првој поли 15 вијека насрћу на земљу Павловића турске чете. Борбе се воде и за Врхбосну, коју Турци освојише 1435 и у њој се дефинитивно смјестише. Њихов заповједник сагради себи сарај (двор) на мјесту, гдје је сада касарна краља Петра, и близу сараја подиже цамију (Царева Цамија). Поље испред сараја назваше Турци сарај-ова (поље око сараја), што наш свијет окрену у име Сарајево.

Међу првим турским заповједницима најзнатнији је био Исабег Исакбеговић. Он око год. 1462 сагради негдје близу Башчаршије један гостињац (имаре), бању код Цареве Цамије, мост на Миљацки пред цамијом и велики хан Колобару. За издржавање ових установа и грађевина дарова он много зиратних земаља, шума (у Требевићу) и млина по Сарајеву и по околини.

И доцнији заповједници, који су се звали санџакбези, градили су цамије, имарета, бање и ханове, па се Сарајево доста брзо развијало и ширило. Но год. 1480 изненада дође из Јајца угарско-хрватска војска, те Сарајево опљачка и попали, а народ разјури. Један од заповједника ове војске био је Вук Гргуревић Бранковић. Под именом проклети деспот спомиње се он још 100 година доцније.

Нови становници насељавали су се око чаршије по Бистрику, Алифаковцу, Ковачима, Ђурчића Бријегу и даље к зададу према Кошеви. Хришћани, којих је било и прије Турака, стјеснили су се у близини чаршије у Потоку, Пируши, на Вароши (горња Александрова улица) и крај Миљацке око Принципова моста. Тада је подигнута мала православна црква на мјесту, гдје је сада стара црква. Али је Сарајево све до 16 вијека било касаба (варошица).

Нагли развитак Сарајева пада у 16 вијек, нарочито у вријеме санџакбега Гази-Хусревбега (1521—1541). Његова времена и када су управљали његови први нашљедници постаде Сарајево велика варош, која је имала онај простор, у коме га је затекла аустријска окупација 1878 године. Гази-Хусревбег је саградио монументалну Бегову цамију и медресу Куршумлију. Друге зграде његова вакуфа, као бања, Ташлихан, Морића и Ђулагин хан, чини се да су доцније саграђене из сретстава његова вакуфа.

Под крај 16 вијека босански намјесник Ферхадпаша Соколовић пређе у Бању Луку, да ту ресидује. Тим Сарајево не изгуби готово ништа. Ако и није више било административно и војничко средиште провинције, оно је остало и даље средиште занатске индустрије и трговине и било је на далеко чувено. У Сарајево су долазили са разних страна трговци, кроз њега су пролазила посланства туђих држава за Цариград и свраћали су се путници, од којих су неки дали опширне описе вароши и живота у њој, као Француз Пуле (год. 1658) и Турчин Евлија Челебија (год. 1659).

За великога рата 1683—1699, када су Мљец и Аустрија ратовали с Турском, тешке ратне невоље осјећале су се и у Сарајеву. Било је скупоће, глади и кужних болести, а при крају рата,

год. 1697 Сарајево је задесила катастрофа. Послије боја код Сенте аустријски војсковођа Принц Евгеније Савојски узме нешто војске, 4—5000 људи, па у брзим маршевима стиже до Сарајева 24 октобра. Варош је била без војске, а у малој тврђави је била само мала посада. Народ се већином разбјежа по планинама. Аустријанци опљачкају Сарајево, па га онда запале са свију страна. Учинивши то Аустријанци крену натраг 25 октобра поведавши са собом у ропство муслимане, а православне и католике, да их населе по Славонији и Угарској.

Како се овога пута показало да непријатељска војска може доћи и до Сарајева и да мала тврђава не може свему народу послужити као збјег, буде одлучено да се тврђава знатно прошири.

Синанова текија и гробље крај Синанове текије

Послије дугог скањивања започне то радити год. 1729 везир Ахмед паша Скопљак. Неколико горњих махала у близини мале тврђаве буде опасано зидом, направе се 4 табије и 4 велике капије. Нова тврђава доби онај облик и изглед, какав има и сада.

Нереди, који су настали у цијелом турском царству, а изазивали су их свемоћни и разуздани јењичари, избијали су и у Сарајеву у 18 вијеку. Становници Босне и Херцеговине су се у масама уписивали у јењичаре, да би могли чинити шта хоће и да уживају заштиту јењичарске организације. Босански везири, који су сада резидовали у Травнику, били су немоћни да икога заштите, а и сами су чинили свакаква насиља. Највећих нереди, насиља и убијстава било је у Сарајеву средином 18 вијека. У њима су се истакли, поред многих других, Морићи и Халилбашашићи. Но када су зла превршила сваку мјеру, дигну се мирнији људи 1757 године, па похватају насилнике и подаве их.

Но правог мира и реда није било ни у другој половини 18 вијека. Сиромашнији свијет се бунио против рђавих чиновника, који су се богатали пљачкањем народа. По селима су насиља

вршила добровољачке чете, које су се скупљале кад год је Турска ратовала са Русијом и Аустријом. Због рђавих чиновника изгубио је углед и сам султан, па су народне симпатије биле увијек на страни султанових одметника, Бушатлије, Тепеленлије, Пасваноглије и других.

Реформе, што су их султани стали уводити у 19 вијеку, нису биле по вољи Сарајлијама и становницима других мјеста у провинцији. Најснажнији отпор избио је год. 1826 када је султан Махмуд II укинуо јењичаре, а увео регуларну, европски уређену војску. Сарајевски јењичари се одупру тој реформи. Султан именује везиром Абдурахманпашу и пошаље га с војском на Босну. Везир брзо угуши буну, похвата коловође буне и све их погуби.

Привидно умирена Босна опет се побуни 1831. Бунтовнике је предводио градачачки капетан Хусејин Градашчевић, кога су бунтовници прогласили босанским везиром. Бунтовници започну рат са султаном. Но како међу њима није било слоге босански везир Карамехмуд, кога је султан поставио и послао га с војском на Босну, не наиђе на јак отпор. Идући од Митровице са босанске границе брзо је ишао напријед. Задњи су бојеви били почетком мјесеца јуна 1832 на Витезу и на Злом Ступу. Босанци су се јуначки борили, али како су им ударили у десно крило Херцеговци, морадну узмаћи. Хусејинкапетан и његов вјерни друг Сарајлија Мустафа Златар пребјегоше у Хрватску.

Али ни овај неуспјех није примирио Босанце. У разним крајевима земље и у Сарајеву било је отпора и буна. Сад се почели бунити и хришћани, највише због тешких кметовских давања агама. Царске реформе су се изводиле врло споро и привидно или никако. Због тога султан Абдул-Меџид пошаље 1850 год. серашћера Омерпашу да скрши отпор. Сарајево се овога пута није бунило, али јест Крајина, Посавина и Херцеговина. Омерпаша ове устанке угуши крваво. Од тада се Босна и Херцеговина нису више буниле.

Године 1850 везир је преселио из Травника у Сарајево, које остаде провинцијско средиште све до скорашњег времена.

У миру, који је владао педесетих и шездесетих година извођене су реформе, које су донијеле свијету више слободе, а у слободи су се развијали занати, трговина и просвјета. У духу рефорама највише је радио за напредак провинције, нарочито Сарајева, везир Топал-Османпаша (1861—1869).

Други везири, који су послѣје управљали били су понајвише слабих способности. Буне у Херцеговини и Крајини изазвале су ратове са Србијом, Црном Гором и Русијом. Ових ратних година назадовали су занати и трговина у Сарајеву. Када су завршени ратови, састали су се године 1878 државници европских великих сила у Берлину и на њихову конгресу је извршена ликвидација рата. Берлински конгрес је закључио, да Босну и Херцеговину има добити Аустро-Угарска, да земљу умири, да уведе у њој ред и да уклони све оно, што је изазивало буне босанско-херцеговачких хришћана.

Иако су султанови заступници пристали на то, управо морали пристати, нијесу то хтјели босанско-херцеговачки муслимани, па су се спремали, да се одупру аустро-угарској војсци. Одмах

